

№101 (7742) 1994 сыз атырдыах ыһын 30 күнэ. Олгуорунньук. ● Сыманата—146 солкуобай 18 харчы

БААҢЫНАЙ ОЛОҢО

Күн дымл туран бирдэ. Иннинээдэ нэдиэлэтэр
вэр охсуу 6347 гентарынал, кэбинин 5235 тошпана
элбэк буолла. Оттон тэтинн эрдэ ылбыт Сылаг нэ-
һилиэтин, Чурапчы сэлэннэһэтин уонна Холтобу
нэһилиэтин Мэлдьэхситээдэ бааһынай хаһаайысты
баларын ассоциациялара сымлааһыларын төлөрду
лар. Ол иһигэр сыланнар былааннарын 38,3 бы
рыһманынан нуоһардылар. Таблицаттан көстөрү
нэн, оттоохун сымлааһы былааныгар «Мындаа

С. СМЕРНИКОВА

(АТЫРДЬАХ ҮҮН 28 КҮНҮНЭЭНИ СВОДКА)

Хаагайыстыбалар	Үдэллэр күнн ахсаана	Ол иһигэр бары хаагай.	Зөөгө ахсаана	1994 с. оттоолуун былаана (тонна)	Охсуу гектар	Көбүнчө (тонна)
Коллективнай хаагайыстыбалар, табарыстыбалар						
Мугудай»	400	100	16	2840	2475	1518
Чыаптара»	352	52	4	1570	800	550
Мундабаайы»	340	90	9	2800	2920	2625
Хадаар»	298	88	6	1700	2350	950
Арыкылаах»	171	51	11	1350	2950	700
Бааһынай хаагайыстыбалары						
Ара Маркс	371	111	23	2600	2842	1428
Атылы	360	180	20	1800	1303	934
Оптобо	360	60	10	1900	2000	1500
Баддэхси	80	32	5	160	200	160
Айахсылт	247	97	22	1400	1100	750
Аакыр	236	86	10	1700	1935	1061
Амлан	300	120	56	2200	6550	3090
Алэнтин	251	101	23	1350	2222	1170
Аырыла	200	80	23	1900	1820	1710
Аахсы	106	50	9	980	1200	813
Аахыйах	30	20	1	345	300	170
Аолтоно	323	73	16	1800	2000	1000
Аурапчы» ВХА.	2300	50	2	2650	3500	2750
Ауус урдүнэн:	6715	1448	266	31195	37867	22789

Күн бүгүн хөдүнаа 6.5 тн, тахса киһи оттуур. Ити нһигэр табаарыстыбаларга—283, бааһынай ха-

- төлөбүрдээх туһаны аналлаах режим;
- ниртитилинлэрин туоратын;
- бадыгы, көтөрү бултааһыны нуормалааһын;
- ууларын, кислороднай режимнэрин тулсарар үлэлэри ынытыттан ураты гидромелиоративнай үлэлэри, уу түтүөтүн диригэтти үлэлэрин хааччактааһын;
- уу хаачыстыбатыгар, тыһнар тыһынаадын турусар мониторинг, о. д. а. дыһаллар.

Хангайнмисаахын нөрүгэ уларыйбытыгтан оту пресствэн кэбйиһ адыс ауйтах. Ити кэбйиһэн-бит от 10.3 бырыһаныгар тэгнээр

УЧУУТАЛ, ВРАЧ... СИР ЫЛАЛЛАРА СЫНА

«Саха сирэ» хайыт «Төгүрүк остуолугар» ыһырыллан сир туһунан кэсэтиитэ итинник эппитим. Ол курдук суруллан ити хайыакка бачээттаммитэ. Эппитим олохтоох, иһэ истээх. Онтубабыттан үгүс иһи санаттар, күтүү-эдэн тыһыһытар, үөһүүтүгөр да түбөстим. Ама, ханнык тыа интеллигенэ сир ылан, суоһу иһитан эби киллэринэрин утар-саттыһы субулуй?

Атышта таныбонсиз туран, ити көрсөтти туу-
нан баштачы сурундахха маншын, көрсөттин, сүрү-
нөөн, ички болпурус тула барбыта. Сири чааы-
най бас билингө бээрин уонна онно ханнык киһи
тисилэхтээрди туһунан. Маннайга болпуруска
утарсаачы суох буолла. Бол патырар Хагас кол-
лективнай предприниметтын директора П. П. Федо-
роза (мин минни утарара буолуо дии саныырым)
субулдута.

Ну мэнэ, уустун болтуруос. Чааһынай бас биллэгэ уһайба, даача, оҕуруот сирэ, оттуур сир бэриллэрэ эрэ көрүлэр. Ол уопсай сирбит баарасуоҕа 0,2 барыһымын ылар үһү. Оттон тыа, уу, мэтчирээт, бааһына, саппаас фонд сирдэрэ, сир атын туһалаах баайа уопсай государственнай бас биллэгэ хааларын ним да утарсыбат. Ошон сирбит үксэ чааһынайга барыа, атын омултар кэлэн атыллан хабаалаа киириэхпит, баайдар үөскүөхтэрэ өтүн диин саарбахтыыр санааларбыт олоҕо суохтар. Болтуруос ити тиксэр-кыра сирбитин хайдах көдүүтээхтик туһанабыт, үрдүн үүнүүнү ытлабыт диин туруохтаах. Түүлэһэн (уларсан) млан баран хаһай эрэ биһр харчыта суох төттөрү биэрэргин саныы сылдьан уһун үйэлээхтик тэримматинг биллэр, оттон хаһааһын арендаһыр, атыһыһыр быраантаах, тус бэйэтэ толору бас билэр буоллаһына, кинини ордук бүөбүйдиирэ, көрөрө-истэрэ, үүнүүнү биэринини улаатыннара сатыһа чуолкай. Оччого тоҕо сааранһым, мөккүһэ сатыһыһыт? Ити сирбит ситэ көрүлүбэтин, быһаһы биэрбэтин, бары уруккубут курдук биһр тэһник дыадаһытык олоруоһун диэбикнэ тэһнээх. Төгһө да утарсыһыт иһин, сир сотору кэһиннэ чааһынай бас биллэгэ бэриллэрэ чуолкай.

Икнис болпуурос. Сирн ким ылыахтаарый? Олор сир, дааха уһаайбатын ким наадыйар барыта олохтоммут бэрэздэҥ быһымынан ылыахтаарар меккүөс суох. Оттон оттуур сирн олорүөт сирин

ним илбыхаадаар «Төгүрүк остуолга» утарыга са-
наадаар эгиллиннелер. Сир комитетин председатели
Н. О. Пахомов тыа сиритер олоорор киби барыта
сир учаастагар тиксизэхтөөх дьэи аһитиннэрдэ. Ол
эбэтэр удуус аһитер хайна олоороруттан, туту үлэ-
лиириттэн тутулута суох суаһу иһипэт, сиринэн
дьарыктаммат да буоллаларыа, эһээхччэ оһотуттан
сабаларан бары олохтоомут нуорма быһаһытынан
сиртэ тиксизэхтээхтэр дьэи аһтэ. Бу туһунан аһиһ
оссо сайын телевизорунан аһаһсэ эфиртэ сьмьдатын
туһар.

Копейкага мин ону утардым. Выстах үдэлнй нэлбйт врач, учуутах, атын да үдэлнй сүөһү ниппэ, овуруот олордуммат буолларына, сирн тобо ылыахтаарый? Иннокентий Осипович ону киһи быраабын хаарчахтааһын курдук көрөр, тьа сиригэр олоорор киһи барыта сирдээх буолуохтаах дьен бытэргэтэр. Оччотугар билиги улууслут миннигэр олоор 7-8 тыһ. киһи (набилиэмтэргэ да сиринэн, сүөһүнэн дыарыктаммат киһи азыйара суох), сир чааһынай бас билигэ бариллиннэвинэ, сир ылан баран биир таммах көлөбүннэрин тохлокко эрэ ону атаалаан, наймыылаан харчы оностоллоро сыһаа буолуо.

[illegible]

Дынгар, Сэбнэтэр эстиэхтэртэн сирбит улахан эртэ хаһайына суох буолла. нэһиликтэр сүтэн эрэллэр. Нэһилиэк дьаһалтатын буолбакка, бөһүөлөк дьаһалтатын баһылыга днэххэ сөл буолла. То-50 диэтэххэ нэһилиэк дьаһалтатын баһылыга нэһиликтэн сирин таатын, уугун, оттонор сирин бас билбэт, улаханньык орооспот, барытын улуус дьаһалтата, лесхоз быһа дьаһайдаллар, аһымыллар, мнэстэтигэр тэриллибит сир комитеттара ситэ үлэлэ-бэттэр, оһон нэһилиэк олохтоохторо бу биһиги нэһиликкит сирэ-уота дин өйдөбүллэрэ сүтэн барда, айылҕабытын, сирбитин харыстыыр да киһи суоһун кэриэтэ. Аһгардас оттуур сирн буолбакка, сирн-уоту барытын хаһаайынньык, көрөр-истэр дьаһаллары ыһаахха. Сир-дойду уларыһа турар. Сорһото ууга барар, сорһоо күлэ уолар, талааха быһааһар. Оһон сир комитетын үлэһиттэрэ ыраах

[illegible]

Ким хайдах толкуйдуура көгүлө. Көксатинга-
кыттыбыт дьон туоһулуохтара, диктофонна сурул-
лубата, көбүлүмү кызыктык ыыттык.

Дьылала агардаа мэтэхэ эрэ сыймааннаада эбитэ буоллар сүрүбүөм да суох эгэ (оччодоогу сана-рыстыбытым, хайдаммытым даҕаны буолуо). Инпиттэн анкавастаммытын. Сотору кэминэн Бела-ныанна барыта бигэргээн сир чааһынай баа би-лингэ-бэрдиллээһинэ, биэр тамыйады инпитэт, биэр хартуоннуу олордубат, бэйэлэрин тустаах үлээ-ринэн сир кыаан аһаан-таннан олоорор биэр да ки-пи, бука, сир ылартан аккаастаммата буолуо. Юһилэр ахсааннара тыһымччанын. Оччотугар бэйэ-бит сирбит тийбэккэ тардылала олоорор дьонно барыбытыгар да охсуудаах буолуо. Сүөһү итиити-нэн, сиригэн дьарыттаммат дьон ол ылбыт сирдэ-рин бэйэбитигэр атыллаан, арендаан бии маагы элбэх үлүтүтүн хармаанарыгар биэр сааа оту быспакка эрэ сыһыаланыны суккуйан ылыахтара. Дьэ, итин утаран инпитим, мөккүспүгүм.

Тус байзан саяа омуу бастахыг конгрессийн саба-
лааг сур хахааг аах буудуухтаадын, хас бинрдин
сүөлүнэв, сирнээг д аригтанар киш хайааг да сир-
дэнихтээгээ тухунан эрбөхтэ суруудум, этгүм, ту-
руорустум, баса Сэбизээр эстиндээгээ сабана нэ-
хилихэ Сэбизийн предсэдээгээ, райсовет депутата
бууда сүлддэн сир комиссийтаг үлэлэһэн, улуус
ниини сүөлүдэх ыалларыг сир, сүрүнээг, ай-
махтара олорор, төрүт нэһиликтэринсөн биэрэххэ
дигн этини одоххо киирэв, биниг улууска сир
түгээгн үгүстэртэн ниини, сөптөөх содуустук бы-
баарыг аар дигн санаадаахын.

Бу үлүгөр кырымчык, уустук кэмгэ тыа дьоно бархасан сүөлү-ас нитгалларын, эбни киллэриналлэрин, ама, акаары эрэ утарсар ини. Байэбни овууларга киллэриммэнкэ, сиринэн, сүөлүнэн дьарыг-гаммат киһи сирдээрэ сыһаһалаах дьон өйдөбүлүн уларытпааха туран, санааларбын түмүтүүбүн. Баҕар, сорохтор утарсаллара буолуо да, билигин туруорсубатахпытча, итинник балаһыанча олоххо киирдэниэ, үтүстөр биридэ «эбэйт» дьон сунсугурарбит, этэрбит-тыһнарбит буолуо. Ол иһин бу тобоостох кэми мүлчү туһаанка туруорсубулут, санаабытын үлэстиибиннит барыбытыгар барыстаах буолуоҕа.

Иван ПОНОМАРЕВ.

Килэстүүн

Кэргэнниилэр тобо арахсаллар?

СОЦИАЛЬНАЯ КОСТЮМ

Кэргэнчилэр арахсар түбэлтэлэрэ злбэх—1000 кивнэхэ 48 арахсыг тиксэр. Ол беричигэтэ олус үгүс эрээр, бигнэг, хангал даганы социологическай чигчигинни ыппатах дьон, арахсыбыттар ба-йэлэрин, язгасчээрин тус-зуунаг бидэжигалэри-нэ чомохтоон көрөгдүн.

Дюда: «Кэргэним дьоно миниги хара-мангайгыт-
тай сөбүдээбэтхэтэрэ, арбаастан хос ааттымдларэ.
Биирдэ ийэлэрэ дьэнэтитэн үүрэн, барап калитна-
нан тахсан истэхиннэ маһынан нөхсүбэр бырахына.
Та. Күннүлөр байдар, миэхэ тутум да суох, дет-
домга эгитиллэбитим. Аны дьээнн уоту көрүүгэ са-
таабатым элбэгэ, миэдьи сатаан мабатым—барыт-
сирэй-харах аһыны буолар». Бу мал биир озоло-
нон барап арахсыбыттара, уол иккистээн кэргэн-
нэммитэ.

Оял: «Книги дѡнун кытта օлѡрбѡшпун, кытн ма-
лын бѡйлѡрнн кнзнн курдун бѡчааѡадынлар.
Кытас кѡмѡз суѡх буѡларбар ууран барбыт сер

висын, алан тутубуттар, Куоснаalara тугу бары-
тын тинсэрийэ сылдьар. Коля буоллагына ийэтин
тылыттан бузатын тахсыбат». Ийэс эбэтун кыы-
нан дойдулаабыта, билэгин көргөһүннөр инки аҕы
сөгөтөдүн сылдыбыттара хайыы-үйөдө 6-сыл буол-
ла.

Лена: «Ийн дэиун кытта олоруон кэрэтин букатын да холбохун суога. Тусла дьыста буллун, оччоҕо биһирэ биһирэ олорусхут». Бу аал эмиз биһир олодохтор.

Кийинтгэр (хүтүгтгэр өртүлэритгэн эмнэ) биэр буолуон сэл бөгө буоллага) хотуттарын кытта таныс-
сыбаттара—арахсым биэр биричиннэтэ. Ол атаан-
наһым-нирсээн тус-туһунан характердаах,
өйдөбүллээх, балаһыанньаһаах дэон биэр
дыһаҕа дыһаахтаһан олорууларыттан үөс-
күүр. Төрөһүтгэр даһаны, кэргэн ылар уо-
латтар даһаны иһэлэритгэр-аһаларыгар ситэммиһэ;
дыһ-уот боһуруоһун эрдэтгэн быһаараллара ор-
дук буолуох эбит. Эмнэ манна кыыс оҕо дыһа ха-
һаһыката буоларга бөлөмө суоҕа (эмнэ итинниги уо-
латтарга сыһыаннаан этэр сөп:—сөбүлэһиэт буолуу-
атын төрүүтэ Тыһаҕар, хотуттар, ханнытын да иһи-
эрдэ ыал буолбүт, олох аһытын-шулуунун аж-
сайбыт дьон, эдэрдэргэ тулуурдаахтык сыһыанна-
һан, кинилэри бөһөлөрүн сатабылларыгар уһуһан
тиһэргэ хаһааһына оһорорго үлэһиниллэрэ хайа эрэ
өртүнээн иһтэргэ дии саныһыһын.

Анастасия: «Көргөнгөм наһаа ийэр. Саатар, дөөн курдук бир күн ийиз дуо, үстүү-түөртүү хонугу-нан, нэдиэлэни-нэдиэлэни сүтөн хаалар. Динээз ту-гу да көмөлөсөт, бу уу ийэрэи оёолорбун кытта советох байэм бадьымстайабын». Бу ыал үс оё-ломмуттара, сотору-сотору арахсым нүһэр былыта кинилэр дьилэлэрин ыраас халлааннын саба бүрүнэ-рэ, ол кэлэи тилэээр хаһан да халбарыйбаттыһа саба халыйдыта. «Табарыспыт көргөз (дыахтар) наһаа арыгыһыыр буолан араһыста. Вейтэ эмтэм-митэ үс сыл буолла, испэк. Ову баара дыахтарбын».

букатын күн өрөөбөккө нэр». Мал олодо арыгыт-
тан алдаанытын холобура олус элбэх. Ол урунку
өртүтөр эр кийнах эрэ сыһыаннаах эбит буоллаҕы-
на, кэли диактилаларга кытта тарҕанар кутталла-
на. Арыгытыр мал олодо уйгу, үп-харчы эрэ өр-
түнэн буолбакка, сир, майгы өртүнэн кытта сата-
рыбарын сөпкө суруналлар, ону олох көр-
дөрөр. Ол өссө кырата, ити тус бэйэлэр
эрэ өхөүллэх. Бу дыа нэргэнгэ оҕо баар түбөл-
тэтигэр иини дьылбата хайдах буоларын, ханный
мунҕа-эрэйгэ анаанарын саныаха ыарахан.

— Ээ, ол кишини бирдэ театрга, кишингэ ил-
дынэм диэмэ. Саятар, эр киши мурдун уһаныма дуу,
бултуу дуу, сэараама. Арахсыахтын бабарабын да,
ханна барыаммай?— диир Матрена.

—Арахсыбытым ордун эбит. Букатын тапсыбат этибит. ытлаах куоска курдук. Хата, олорун бий-тиннээбэр ордун буктуохтара. — Лидия изоснир.

«Варя кэргэнэ» сотору-сотору сүтэр үхү. Атын кыргыттары нилта эрийсэр динилээр», «Бийиги уопсайбытагар озорор холостуой кыргыттарга. Анн кэргэнэ малды кэлэн хонор, эрээдвэх ону билбэт бийилсалах, итгичээ үчүсэй каймын алымнымыр, кин хомойор». Итининик хабадннаах кээпестиклэри элбэл иетнэххэ сеп. Ой-саңаа өртүнэн бөлөмө дуох холбоһуу—арахыны сүргүн бириччиннэлэриттэн биридэстэра.

Ити бичигчиндэхи көнхөрү ааган көбиспээнэ. «Эдэр маллар кудуунтара» онтон да атын дьээ көргөн проблемаларыгар сыһыаннаах түмсүүлэр, тэрилтэлэр ханнык эрэ үлэлэри тэрийинэхтэрин наада буолуо. Бу боһпурөөбү дирингэтэн, хасыһан үөрэтэн, бабар, ханнык эрэ санаага-толкуйга абылан үлээбэ көмөлөөх буолуон сөн. Бэйэбит улууспут иннинэн сөн тугу эма кыйааһаһытын сөн эбээт.

М. МИХАНЛОВА

Красноярский кыраайга нууча суруйаачыта В. П. Астафьев төрөөбүт Овсепка сэдэмчэтнөр кини 70 сааһын туолуутугар библиотекка аһадынна. Бу Виктор Петрович уонна олохтоохтор өрдөөнүтүн баа санаалара этэ.

Синимовна: библиотека абыллытын нэмгэр.

(PHTA—CCTA).

■ КЭРИЭСТЭБИЛДЭЭХ ААТТАР

цев өлүү-сүтүү тахсыбытыгар өзгөчөтүр сүтүү

албан аатын музейын директора.

Хатыны орто оқу орнындағы комсомол албан аяуы музейын директоры.

